EL CAPBREU DEL BENIFET DE L'ALTAR DE SANT JOAN BAPTISTE DE L'ESGLÉSIA DE GANDESA (1604-1607)

Joan Hilari Muñoz Sebastià

Introducció

Aquest article pretén donar a conèixer un important document notarial que recull en forma de capbreu les propietats situades a Tortosa, vinculades emfitèuticament al benifet instituït a l'altar de Sant Joan Baptiste de l'església parroquial de Gandesa.

Abans de començar a tractar en detall el document a estudiar, potser caldria aclarir (encara que només sigui de forma esquemàtica) què és un capbreu i un benifet eclesiàstic.

Un capbreu és un document en el qual es fa una relació de tots els bens immobles que han rebut un enfiteuta d'un senyor, per a evitar la pèrdua de la seva propietat real i, conseqüentment, dels drets dominicals[1].

Un benifet eclesiàstic és una figura jurídica d'origen molt antic i la seva funció principal és dotar l'església de bens per sostenir el culte: en aquet cas, uns particulars van fundar-lo a l'altar de Sant Joan de l'església de Gandesa. Amb el bens deixats per aquests, el prevere que optés a aquest benifet gaudia de les seves rendes, però, a canvi, tenia certes obligacions (normalment dir misses en record dels fundadors, encara que en aquest cas això no passa[2]).

El benifet de l'altar de Sant Joan de Gandesa

Aquest benifet fou fundat abans del segle XV, ja que existeix documentació sobre ell des de l'any 1409[3].

Els fundadors (el matrimoni format per Joan Llorens i Eulàlia, i Guillemona, muller de Berenguer Fonoll) van dotar-lo amb una sèrie de bens. Per optar a les rendes d'aquests bens, calia complir una sèrie de requisits fixats pels fundadors. Normalment (i aquest cas no era una excepció), calia que el prevere beneficiat fos família dels fundadors i, si això no era possible, calia que fos nascut i/o resident a la població on fou fundat el benifet, en aquest cas Gandesa.

La documentació conservada per optar als benifets és interessant, ja que aporta dades sobre els candidats (amb arbres genealògics inclosos per demostrar la familiaritat amb els fundadors), els testimonis que declaren i els membres del Consell de la Vila (que normalment són els encarregats en decidir qui és el candidat idoni per al càrrec).

En el cas que ens ocupa, es conserva tot el procés amb la documentació corresponent a la presa de possessió del benifet per part del prevere Miquel Amposta l'any 1592[4]. A partir de l'estudi d'aquesta documentació podem saber que l'antecessor en el càrrec fou mossèn Dalmau, fill de Gandesa, el qual va morir el dia 8 d'agost de 1592[5]. A partir d'aquest moment, en quedar vacant el càrrec, s'inicia tot el procés per tal de trobar un nou prevere encarregat del benifet. El dia 18 d'agost, els jurats de la vila (Miquel Font i Joan Cervelló) presenten al prevere Miquel Amposta, ja que aquest és nascut a Gandesa (tal com demanaven els fundadors dels benifet) i el consell té la facultat de nomenar els candidats:

"IIIIº.- Ponit que per falta de descendens de la parentela de dits fundadors, los jurats e consellers de dita vila, estan y són estats en antiquísima y quieta, continua y pacífica possessió de presentar a dit benefici en cas de vaccatió de aquell y senyallada, presentaren y han presentat antecessors beneficiats (...)

VIº.- Ponit que al dit benefici vaccat fore y és presentat lo venerable mo. Miquel Amposta, prevere, per los honorables Miquel Font y Joan Cervelló, jurats y tot lo consell de dita vila o per la major y més sana part dels consellers y és ver..."

Tot seguit, el dia 22 de setembre de 1592, es recull el testimoni de quatre habitants de Gandesa: Joan Dalmau, Jaume Bonfill, Jaume torner i Jaume Vandellòs, tots pagesos, que refermen les dades donades pels jurats i el consell de la vila sobre el candidat proposat.

Per últim, el dia 13 de novembre Miquel Amposta va prendre possessió del benifet de l'altar de Sant Joan, que gaudí fins que va morir el dia 1 de juny de 1615[6]. El seu successor fou Jaume Meix, prevere també nascut a Gandesa[7].

El capbreu del benifet:

Aquest document es troba dintre dels Protocols Notarials de Tortosa, actualment conservats a l'Arxiu Històric de Tarragona[8]. Això s'explica pel fet que aquest capbreu fa referència a bens situats a Tortosa, però vinculats enfitèuticament al benifet de l'altar de Gandesa.

Aquest no era el primer capbreu d'aquest benifet que es feia, ja que sabem per una visita pastoral de l'any 1575, que el beneficiat havia de capbrevar les rendes d'aquest benifet sota pena de 5 lliures en el cas de no fer-ho i l'original del capbreu s'havia de guardar a la caixa de la Sagristia en un lloc destinat a aquest benifet[9].

El motiu pel qual es fa el capbreu no queda especificat clarament al document, però normalment les motivacions eren de caire econòmic, ja que

d'aquesta manera s'obligava els censataris a reconèixer les seves propietats vinculades, per tal que no s'oblidessin de fer efectius els censos anuals.

L'estudi d'aquest document, malgrat que només faci referència a les propietats situades a Tortosa permet conèixer la varietat de propietats vinculades a aquest benifet. Segurament les propietats situades a Gandesa estarien recollides en un altre capbreu, que o bé fou destruït o no és localitzable de moment.

El document recull un total de 12 propietats (3 urbanes i 9 rústiques), declarades entre els dies 20 de maig de 1604 i 14 de gener de 1607. Els propietaris útils són 9, ja que un té dues propietats i un altre tres. Els oficis d'aquests són variats, encara que predominen els pagesos: sis casos, enfront dels hereus d'un tintorer, un oracioner i un ferrer.

Els bens que es declaren en el capbreu són de dos tipus:

- Els immobles: En total són tres cases, totes situades al casc urbà de Tortosa: una situada al carrer dels Garidells (actual carrer Sta. Anna) i les altres dues a la Costa del Castell. En la seva inscripció només s'esmenten les seves afrontacions, però no les seves mesures, per la qual cosa no podem saber la seva superfície. D'aquestes propietats es treien un total de 50 sous anuals.

- Els rústics: La resta de bens (nou) són propietats agrícoles, dues situades a la partida de les Arenes (al marge esquerre del riu, a la zona sud del barri actual del Temple) i les altres set a la zona del Pont de l'Alcàntera i el Camí de València (al marge dret del riu, a la zona propera a l'actual Barranc de Sant Antoni). El tipus de conreus són variats: terra campa (o sigui, terra destinada a conreus anuals, normalment cereals), vinya, moreres i altres fruiters; d'entre aquests conreus potser caldria destacar la presència de moreres, arbre molt estès llavors a Tortosa i que alimentava una puixant indústria tèxtil[10]. En gairebé tots els casos apareixen diversos tipus de conreu barrejats a la mateixa finca, excepte en els tres jornals de terra campa situats a la partida de les Arenes. Les dimensions són reduïdes, ja que van des de 1/3 de jornal, fins els 4 jornals. Els propietaris útils d'aquestes finques paguen anualment 60 sous i 3 diners, que juntament als diners recollits pels censos de les cases, feien un total de 5 lliures, 10 sous i 3 diners, una quantitat certament baixa.

Valoracions finals:

Òbviament, amb l'estudi d'aquest capbreu no es poden extreure conclusions definitives, però sí que s'ha mesurat la importància d'un tipus de font documental (els benifets eclesiàstics) que fins ara han estat molt poc estudiats en profunditat ni a la Terra Alta ni al conjunt de les Terres de l'Ebre.

[1]AA.DD: *Diccionari Barcanova d'Història de Catalunya;* Barcelona, 1989; p. 66.

[2]A la visita pastoral del bisbe Joan Batiste Cardona (1588) és diu clarament que el prevere beneficiat de l'altar de Sant Joan de Gandesa (Monserrat Dalmau) no és obligat a dir misses. Visita Pastoral, 22; 11.09.1588; s/f; Arxiu Capitular de Tortosa (A.C.T.). Cal agrair a Mn. García Sancho, canonge arxiver, les facilitats donades en la consulta d'aquest arxiu i del Diocesà.

[3]La documentació sobre aquest benifet és conserva a l'Arxiu Diocesà de Tortosa (A.D.T.) en dues caixes que abasten un període entre els anys 1409 i 1708.

[4]Benefici de l'altar de Sant Joan Baptiste de Gandesa; Caixa 2 (1550-1708); A.D.T.

[5]Aquesta dada consta tant al procés beneficial com al registre de Defuncions de l'Arxiu Parroquial de Gandesa (A.P.G.); Vol. Matrimonis-Defuncions I; fol. 128, v.

[6]A.P.G.; Vl. Matrimonis-Defuncions I; fol. 156, v.

[7]Benefici de l'altar de Sant Joan Baptiste de Gandesa; Caixa 2 (1550-1708); A.D.T.

[8]Les dades d'aquest document són Arxiu Històric de Tarragona (A.H.T.), Man. Not. 1746 (Tortosa).

[9]Visita Pastoral, 19; 03.03.1575; s/f; A.C.T.

[10]GRAU, J.J. i SORRIBES, J.: *L'economia del Baix Ebre. Vol. II: Els antecedents històrics;* Ed. Caixa de Catalunya; Barcelona, 1985; p. 79.

Resum del Capbreu

DIA	CAPBREVANT	OFICI	PROPIETAT	MESURA[1]	SITUACIÓ	CENSOS	TERMINI
20.05.1604	Hereus Marc Quintana	tintorer	cases	——	c. dels Garidells	40 sous	Nadal
20.10.1604	Josep Reverter	oracioner	casa	——	costa del Castell	5 sous	St. Miquel
25.03.1605	Vicent Tigell	pagès	vinya-terra campa	1-1/3	Pont de l'Alcàntera	3 sous	Nadal
25.03.1605	Antoni Valldeperes	pagès	terra campa-moreres	1/3	Id.	1 sou	Nadal
25.03.1605	Antoni Valldeperes	pagès	vinya- moreres	1/3	Id.	3 diners	Nadal
25.03.1605	Antoni Valldeperes	pagès	terra campa-moreres	2	Id.	3 sous, 3 diners	-----
25.03.1605	Isabel Tigell	Vda. pagès	vinya-t.c.-moreres	3/3	Id.	9 diners	Nadal
25.03.1605	Vicen Tigell	pagès	vinya-t.c.-moreres	2	Id.	6 sous	St. Miquel
29.09.1605	Francesc Joan Silio	pagès	casa	----	costa del Castell	5 sous	St. Miquel
09.12.1605	Gaspar Moliner	pagès	terra campa	3	Arenes	8 sous	St. Joan
09.12.1605	Joan Malquetia	ferrer	terra campa-fruitals	4	Camí de València	18 sous	Nadal
14.01.1607	Lluc Caixí	pagès	vinya-terra campa	3	Arenes	20 sous	St. Joan

[1]En jornals